

SZLÁV TÖRTÉNETI ÉS FILOLÓGIAI TÁRSASÁG

OROSZORSZÁG NÉPEINEK TÖRTÉNETE ÉS
KULTÚRÁJA SOROZAT

14

HÁBORÚK ÉS BÉKÉK

Hagyomány és megújulás a szláv népek történelmében és
kultúrájában V.

A 2015-ös tudományos felolvasóülés anyaga

Szombathely
2015

Kiadja
a Szláv Történeti és Filológiai Társaság

Sorozatszerkesztő
ÁGOSTON MAGDOLNA

Szerkesztette
SZABÓ TÜNDE
SZILI SÁNDOR

A borítót Vaszilij V. Verescsagin festményének
felhasználásával tervezte,
a kötet technikai szerkesztője
BENKŐ SÁNDOR

SZLÁV TÖRTÉNETI ÉS FILOLÓGIAI TÁRSASÁG
E-mail: szlavtft@indamail.hu
Web: szlavtft.blog.hu

ISBN: 978-963-12-3308-7
ISSN: 2064-7301

TARTALOM

<p>Ágoston Magdolna Az „áruló Szapolyai” toposz oroszországi utóélete Sigmund Herberstein feljegyzéseinek tükrében</p>	9	<p>Mezősi Miklós Jól látjuk-e a zenét? I. Bergman: <i>Trollflöjten</i> és A. Tarkovszkij: <i>Borisz Godunov</i></p>	125
<p>Bodnár Erzsébet Az orosz–török háború (1806–1812) diplomáciai háttere és a bukaresti béke</p>	19	<p>Villányi Eszter Rahmanyinov alkotóművészete a társadalmi változások tükrében</p>	137
<p>Szaniszló Orsolya Nagyezsda Durova (1783–1866). Egy nő szokatlan háborús szerepvállalása</p>	34	<p>Gyimesi Zsuzsanna Az orosz Bauhaus híres magyarja, az ismeretlen Tóth Viktor</p>	149
<p>Suhajda Szabolcs Orosz vonatkozású cikkek a Pesti Hírlap hasábjain (1841–1844)</p>	45	<p>Nagy István „Mindenben érződött a háború előestéje...” Reflexiók „1913”-ról</p>	161
<p>Mészáros Zsófia A női emancipáció koncepciójának változása Dmitrij Piszarev munkásságában</p>	55	<p>Ангелика Молнар Сражения и «войны» в романах Лермонтова и Гончарова</p>	175
<p>Bebesi György Magyar hadifoglyok orosz és szovjet hadifogolytáborokban az első világháború alatt és azt követően (1914–1922)</p>	67	<p>Наталья Няголова Тема войны 1812 года в постмодернистском ключе</p>	187
<p>Fóris Ákos A Szovjetunió elleni háború képe a háború utáni felelősségre vonásban</p>	78	<p>Ölbei Lívía A pörgettyű természete. Dosztojevszkij: <i>A szelíd teremtés</i> – Weöres Sándor színház, Szombathely</p>	199
<p>Pozsgai István <i>Az Istenanya elszenderedése</i> megjelenítésének változásai az ortodox művészetben</p>	95	<p>Ева Надь, Энгелне О некоторых проблемах шекспировского контекста романа Ф. М. Достоевского <i>Бесы</i></p>	207
<p>Fresli Mihály, Larisza Haritonova A bor és a szőlőművelés a középkori orosz irodalomban</p>	113	<p>Александра Банченко Героиня у Л. Ф. Достоевской</p>	219
		<p>Pirger Orsolya Ágnes Bábszerűség Csehov <i>Egy orvosi eset</i> című elbeszélésében</p>	231
		<p>Zoltán Dominika „Utazás zökkenővel” – cselekmény és olvasás párhuzama Csehov <i>Posta</i> című elbeszélésében</p>	245
		<p>Gyöngyösi Mária Alekszandr Blok és az I. világháború. Valóság és költészet</p>	257

Zimmermann Gerda	271
A „saját-idegen” oppozíció megjelenése Leonov <i>A kisember vége</i> című elbeszélésében	
Kalavszky Zsófia	282
„...ez pedig az első világháború kitöréséhez vezetett”. A Puskin-mítoszon és -kultuszon kívül és belül: Milorad Pavić <i>Ferdinánd herceg Puskint olvas</i>	
Kalafatics Zsuzsanna	296
Lét- és önértelmezés szerelemben, háborúban és békében. M. Siskin: <i>Levéltreány</i>	
Szabó Tünde	307
Heterotopikus regénytér. L. Ulickaja <i>Daniel Stein, tolmács</i> című regénye	
A kötet szerzői	319

TÖRTÉNELEM

traditionelles Frauenbildes im Werk Anton Čechovs, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1992.

КАТАЕВ 1979 = КАТАЕВ В. Б. *Проза Чехова: проблемы интерпретации*. Издательство Московского Университета, М., 1979.

ТОПОРОВ 1995 = ТОПОРОВ В. Н. *О структуре романа Достоевского в связи архаичными схемами мифологического мышления. «Преступление и наказание»* In: ТОПОРОВ В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического, Прогресс Культура, М., 1995, 193–258.

ЦИЛЕВИЧ 1976 = ЦИЛЕВИЧ, Л. М. *Сюжет чеховского рассказа*. Издательство ЗВАЙГЗНЕ, Рига, 1976.

ЧЕХОВ 1977 = ЧЕХОВ А. П. *Случай из практики // Он же. Полное собрание сочинений в писем в тридцати томах, Том 10., Рассказы, повести 1898–1903*. Наука, М., 1977. 75–85.

ZOLTÁN DOMINIKA

„UTAZÁS ZÖKKENŐVEL” – CSELEKMÉNY ÉS OLVASÁS PÁRHUZAMA CSEHOV *POSTA* CÍMŰ ELBESZÉLÉSÉBEN

A *Posta* (Почта) 1887-ben jelent meg először, a *Petyerburgszkaja gazeta*-ban, majd bekerült az 1890-es *Хмурые люди* című rövid kötetbe, kilenc másik elbeszéléssel együtt.¹ A kortárs kritikus, Mihajlovskij a kötetből az *Unalmas történetet* tartja a legjobbnak, mert ebben az elbeszélésben Csehov legalább együtt érez a hősével, és nem szenvtelenül, „hidegvérrel” írja le gyötrődését (МИХАЙЛОВСКИЙ 1892). A kritikus párhuzamot von az *Unalmas történet* Kátyája és az olvasó helyzete között, hiszen az olvasó is éppúgy szeretne a szövegtől választ kapni az életre, mint Kátya a professzortól. De az elbeszélés végén a kétségbeesett Kátya kérdéseire a professzor nem tud mást mondani, mint hogy „menjünk reggelizni”, és az olvasó számára sem tárul fel mögöttes tartalom a hétköznapi valóságból véletlenszerűen kiragadott képek mögött.

A *Posta* záróképében a vasútállomást látjuk: a mellékvágányon tehervonat áll, a mozdonyvezető és segédje a szeneskocsin piszkos bádoggannából teát iszik, a diák a büfében várja a postavonatot, a postás pedig haragosan járkal a peronon. Majd az elbeszélő, mintegy azonosulva a történet keltette hiányérzettel, a zárókép után maga is felteszi a kérdést: „Vajon kire haragudott? Az emberekre, a szegénységre, vagy az őszi éjszakákra?” (CSEHOV 2005: 313).² Az elbeszélő

¹ *Неприятность* (1888), *Володя* (1887), *Княгиня* (1889), *Бедя* (1887), *Спать хочется* (1888), *Холодная кровь* (1887), *Скучная история* (1889), *Припадок* (1888), *Шампанское* (1887).

² A további idézetek utáni zárójeles oldalszámok is erre a magyar fordításra utalnak, melyből kisebb helyesbítésekkel vettük át a szöveget. Az orosz eredeti mindig megtalálható a lábjegyzetben (a továbbiakban csak az alábbi kötetből vett oldalszámokkal). «На кого он сердился? На людей, на нужду, на осенние ночи?» (ЧЕХОВ 1976: 379).

nézőpontja közel van a diákéhoz, aki szintén értetlenül áll a postás mogorvasága előtt. De a kérdés rimel az olvasó kérdésére is: mi köze az apró részleteiben megragadott hajnali állomás képének az elbeszéli történethez?

Mihajlovszkij az elbeszélés cselekményét ironikus tömörséggel foglalja össze: „Viszik a postát, útközben a kocsi nagyot zökken, a postás leesik róla, és mérgelődik. Ez a Posta című elbeszélés” (МИХАЙЛОВСКИЙ 1892). Nem mondhatjuk, hogy nincs cselekmény, hiszen a postakocsi és három utasa adott idő alatt megtesznek adott utat: eljutnak a kisvárosi postától a vasútállomáshoz. Sőt, ha ez magában kevés volna, az elbeszélés közepén ott a zökkenő – útközben majdnem felborul a kocsi, történik valami! Mégis az eseménytelenség érzetét kelti az elbeszélés, narratív értelemben nem teljesülnek az esemény (событие), feltételei.

Lotman az eseményt két helyzet közötti oppozícióban határozza meg: a szubjektum a kiinduló helyzetből egy tiltott határ áthágásával valamilyen, a kezdetivel nem azonos helyzetbe kerül (ЛОТМАН 1998: 228). Ahhoz, hogy az időbeli kezdő- és végpont között valóban eseményes változás menjen végbe, a narratív szövegben teljesülnie kell egy sor feltételnek. Ezekből Wolf Schmid meghatároz hatet: 1. *realitás* – a változásnak valóban végbe kell mennie az ábrázolt valóságban (nem elég például, ha a hős csak vágyik rá); 2. *relevancia* – a változásnak lényegesnek kell lennie a fiktív világ arányaihoz mérten; 3. *eredményesség* – a változásnak a narráció végéig meg kell történnie; 4. *megjósolhatatlanság* – a változásnak váratlannak kell lennie, a törvényszerű, megjósolható változás nem számít eseményesnek; 5. *visszafordíthatatlanság* – eseményesség csak akkor áll fenn, ha a változás utáni állapot nem nullázható le. A hősnek az eszmélés során olyan felismeréshez kell jutnia, mely után nem térhet vissza korábbi nézőpontjához; 6. *megismételhetetlenség* – a változásnak egyirányúnak kell lennie. Az ismétlődő változások nem alapoznak meg eseményt, még ak-

kor sem, ha utánuk nincs visszatérés a kiinduló helyzetbe; 7. *következményesség* (konszekutivitás) – a változásnak következményesnek kell járnia a szubjektum gondolkodásában, cselekedeteiben. Az eszmélésnek és a nézetváltásnak valamilyen módon látszódnia kell az életén (ШМИД 1998: 268–269). A csehovi esemény ehhez képest jellemzően redukált, nem tesz eleget egyszerre mind a hét feltételnek, ezért kelti az eseménytelenség érzetét.

A szüzsé nélküli és a szüzsés szövegek belső struktúrájában egyaránt megfigyelhető a bináris szemantikai oppozíciók elve. A világ ellentétekre oszlik: szegények–gazdagok, saját–idegen, barátok–ellenségek, élők–halottak, stb. A szüzsé nélküli szövegek körülhatárolnak egy bizonyos világot és meghatározzák annak belső rendjét, felépítését. Ebben a világban az elemek nem mozgathatók, a benne érvényes szabályrendszer kategóriáit nem lehet áthágni: a szüzsé nélküli szöveg tehát klasszifikációs jellegű (pl. telefonkönyv, törvénykönyv), megerősíti a kategóriák közötti határok szilárdságát. De a szüzsével rendelkező szöveg is ilyen oppozíciókból indul ki: az élők például nem mehetnek át a holtak világába és térhetnek vissza. A tiltás érvényes marad, azonban van legalább egyvalaki, aki mentesül alóla – így két csoport alakul ki: a mozdulatlan és a mozgó szereplőké. A mozdulatlanok alávetik magukat az általuk képviselt klasszifikációnak és meg is erősítik azt: számukra tilos az átlépés. A mozgó szereplő viszont átlépheti a határokat. Az ábrázolt világ struktúrájától és nézőpontjaitól függ, hogy azon belül mi számít határátlépésnek, mikor lesz eseményértéke valaminek (ЛОТМАН 1998: 228).³

A *Posta* alapját képező konfliktust éppen az esemény különböző értelmezési módjainak szembekerülése jelenti. Megtévesztő

³ Lotman erre a következő példát hozza: egy olyan ember számára, aki a KRESZ-szabályok szerint gondolkodik, eseménynek számít, ha valaki szabálytalanul megy át az utcán (ЛОТМАН 1998: 228).

lehet, de a postás számára a postától a vasútállomásig tartó utazás önmagában nem számít eseménynek, hiszen ő ezt az utat tizenegy éve minden nap megteszi oda-vissza. Ha minden a szabályok szerint történik, az ő világában ez az utazás nem jelent határátlépést, csak újbóli megerősítést nyer a Posta mint intézmény szüzsé nélküli világának belső rendje. Ebben a világban az jelentene eseményt, ha a postás ezen a napon nem vinné el a postát. Tehát az eseményesség minden kritériumának ellentmond az, ahogyan ő utazik, pontosabban az az elvárás, mellyel most is útnak indul. A postás mozdulatlan szereplő, aki végig az „eseményesség ellen küzd”.

A diák viszont mozgó szereplő, akinek az út szinte szükség-szerűen eseményt jelent. Már pusztán a jelenlétével mindent megváltoztat: potyautasként eleve a szabályok megsértésével utazik életében először ezen az úton, csak odafelé. Az ő világában ez az utazás megismételhetetlen, visszafordíthatatlan, nem megjósolható (útközben bármi megtörténhet), nem nullázható le, valódi változást, eredményt, következményt ígér. Bácsikája, az állomásvezető jóvoltából felmentést kap a Posta mint intézmény szüzsé nélküli világának tiltása alól. Tehát úgy hozza a sors, hogy a postás és a diák személyében egy mozdulatlan és egy mozgó szereplő utazik együtt a postakocsin, az egyik az eseménytelenség, a másik pedig az eseményesség elvárásával. Ez a két igény azonban összeférhetetlen.

A két szereplő által képviselt ellentétes koncepció két külön teret kívánna meg. „Térpolifónia” alakul ki ugyanannak a térnek a két szereplő nézőpontjából adódó különböző értelmezhetősége miatt. Lotman szerint a *Háború és béke*ben két szereplő ütközése mindig a világ felépítéséről alkotott képzetük ütközését is jelenti, ezért itt gyakran találkozunk a térpolifónia jelenségével.⁴ Csehov *Postájában* is valami hasonló történik: a postás és a diák elképzelése ütközik egymással, mindkettőjüknek ki kell zökkennie a meg-

szokott kerékvágásból. Felszállás közben a diák véletlenül meglöki a postást és félénken bocsánatot kér: „Bocsánat!” («Винovat!») – mondja, ezzel mintegy beismerve a „bűnét”. A postás a szabályszegés ellenére igyekszik fenntartani az eseménytelenség látszatát, mégpedig úgy, hogy megpróbálja figyelmen kívül hagyni a diák jelenlétét, hiszen ha nem veszi észre a szabálysértést, olyan, mintha meg sem történe. A postakocsi bőrzsákba csomagolt leveleket, csomagokat szállít; a postás a diákat is ilyen bőrzsáknak, élettelen csomagnak tekinti, így elszállíthatja az állomásra a szabályok áthágása nélkül.

Csakhogy a diák beszélgetni próbál, ráadásul udvariasságból. A postással szemben, akinek olyan az arca, mint egy halotté,⁵ a diák nagyon is él. Az ő világa nem a Posta kategóriáira épül, a postaszabályzat megsértését még nem értelmezi eseménynek. Viszont az utazás számára már önmagában (zökkenő nélkül) is csak esemény lehet, mindenben a változást, a határátlépést keresi, az ő világrendjében még az idő múlása is kaland, esemény. Beszélgetés-kezdeményei arra utalnak, hogy a természet örök körforgásában is mindenütt a változás, az eseményesség jeleit látja: „Nyáron ilyenkor már világos szokott lenni – mondta –, most pedig még csak nem is dereng. Bizony elmúlt a nyár!”; vagy: „Látja azt a három csillagot, amelyek egyvonalban állnak egymás mellett? Az az Orion csillagkép, amely a mi féltekénken csak szeptemberben látható” (310),⁶ stb. A postás azonban próbálja nem hallani – nem válaszol, még inkább behúzódik a gallérja mögé. A diákat kezdi

4 «[...] разные герои не только принадлежат разным пространствам, но и связаны с различными, порой несовместимыми типами членения пространства. Один и тот же мир текста оказывается различным образом расчленен применительно к разным героям. Возникает как бы полифония пространства, игра разными видами их членения. [...] В «Воине и мире» столкновение различных персонажей – одновременно и столкновение присущих им представлений о структуре мира» (ЛОТМАН 1998: 221).

5 «Оно было мокрое от росы, серо и неподвижно, как у мертвого» (338).

átjárni a hideg, tagjai megmerevednek, úgy tűnik, a mozdulatlan-
ság, a szüzsé nélküli világ „legyőzi”, a postás sikeresen védekezik
az eseményesség ellen.

Ekkor jön a zökkenő, amit megint mindketten máshogy értel-
meznek. A diák a postás repülését és azt, hogy maga is háromszor
beüti magát – érdekes kalandként fogja fel. Egészen felélenkül,
mintha az ő nézetét igazolná ez a kis baleset. A postás viszont még
dühösebb lesz, haragosan szidja a kocsist. A kocsis pedig az egyik
lovat hibáztatja: „Mindennek ez a nyomorult lógós az oka! Fiatal
az átkozott, még csak egy hete van befogva. Mindig rendesen húz,
most meg tessék, milyen bajt okozott! Jól rá kéne verni a pofájára,
most meg tessék, milyen bajt okozott! Jól rá kéne verni a pofájára,
vagy háromszor, akkor leszokna a kényeskedésről...” (311).⁷

Az elbeszélés során asszociatív viszony alakul ki a trojkába
befogott három ló, a csengők és a három utas között. A nyugtalan
fiatal ló, melyet nemrég fogtak be először a kocsi elé, asszociatív
viszonyba kerül a túlságosan élénk diákkal, aki először utazik
postakocsin. „A lovak mozdulatlanul álltak, csak az egyik lógós
váltogatta a lábait és rázogatta a fejét nyugtalanul, mire olykor-
olykor csilingelni kezdett a nagy csengő” (309)⁸ – olvassuk az
elbeszélés elején. A balesetet később valószínűleg éppen ennek
a lónak a nyugtalansága okozza, és a diák élénksége is okoz egy-
fajta zökkenést. A középső ló nyakára szerelt nagy csengő és a két
oldalsó ló kis csengői mintha külön életet élnének, játékuk mikro-
szüzséként kíséri végig az egész utat: „A nagy csengő csilingel

6 «Летом в это время уже светло, а теперь еще даже зари не видно. Прощай лето!» «Видите три звезды, которые стоят рядом по одной линии? Это созвездие Ориона, которое появляется на нашем полушарии только в сентябре» (335).

7 «А всё чёртова пристяжная! Молодая, проклятая, только неделя, как в упряжке ходит. Ничего идет, а как только с горы – беда! Ссадить бы ей морду раза три, так не стала бы баловать...» (337).

8 «Лошади стояли неподвижно, только одна из пристяжных бесповоротно переминалась с ноги на ногу и встряхивала головой, отчего изрешет позвякивал колокольчик» (334).

valamit a csengettyűknek, azok meg nyájasan válaszoltak neki. A tarantasz csikorogva elindult, a nagy csengő felsírt, a csengettyűk felkacagtak” (310).⁹ Később, amikor kiérnek a városból, és nyirkosabb lesz a levegő, a postás behúzza a fejét a gallérjába, a diák pedig érzi, ahogy fokozatosan végigkúszik rajta a hideg, ekkor a csengő is mintha megfagyna: „a nagy csengő elhallgatott, mintha az is megdermedt volna” (310).¹⁰ Az asszociatív viszonyba belekapcsolódik az Orion-csillagkép is, melynek éjszakából hajnalba, nyárból őszbe vezető égi útja párhuzamos a trojka útjával. Az utazás kellékei és az út melletti táj mintha mind életre kelnének, ahogy a trojka halad az úton: a diák élő látásmódja érvényesül.

Az asszociatív viszonyban kirajzolódó párhuzamos világok elemei nem feleltethetők meg egyértelműen egymással, és nincs köztük magyarázó vagy ok-okozati viszony. Rímelnék egymásra, ekvivalencia van köztük. A párhuzamot maga az út tartja össze, mint tér-idő egység. Ez a tér-, idő- és motívumszerkezet, melynek vázát maga az utazás adja, hasonlít a *Szekéren (Ha nodvode)* című elbeszélés felépítéséhez, melyet Cilevics a fabula nélküli elbeszélés (бесфабульный рассказ) prototípusaként elemez. Egy vidéki tanítónő reggel útnak indul a városba, este pedig hazaér, de ezt az utat tizenhárom éve, amióta a kis faluban tanít, rendszeresen megteszi. Az elbeszélés a konkrét, egyszeri utazás leírásából indul ki, és fokozatosan a főhős életének elbeszélésévé válik, az *itt és most*/ból *itt és mindig* lesz (ЦИЛЕВИЧ 1976: 195).

A *Postában* ezt a kétféle tér-idő felfogást (itt–most, itt–mindig) két szereplő jeleníti meg. A diák felfogása azonban fokozatosan ellehetetlenül. „Egészen összefagytam. Szeptemberben hidegek az éjszakák, de mihelyt felkél a nap, vége a hidegnek, mintha sose

9 «Колокольчик что-то прозвякал бубенчикам, бубенчики ласково ответили ему. Тарантас взвизгнул, тронулся, колокольчик заплакал, бубенчики зашептались» (336).

10 «...колокольчик замер, точно и он озяб» (336).

lett volna” (312)¹¹ – mondja. Miután a postástól hiába vár érdekes történeteket, megelégedne a napfelkeltevel is mint eseménnyel. De még ez is hiú reménynek bizonyul, a levegő nem melegszik fel, gyakorlatilag olyan, mintha ezen a reggelen „elmaradna” a napfelkelte. Ugyanolyan komikus, hogy a diák sajnálja a fűveket, fákat, halakat a hidegben, mint az a feltételezés, hogy a postás az őszi éjszakára haragszik. Érdekes, negatív hajnali tájleírást kapunk az elbeszélés végén, a diák elvárásaival szemben alakuló „csúnya” napfelkelte paródia-jelleget ölt: „A hold elhalványult és beleolvadt a homályos, szürke égbe, a felhő egyre sárgább lett, a csillagok kihunytak, de a láthatár keleten még mindig hideg volt és ugyanolyan színű, mint az egész égbolt: el se lehetett hinni, hogy ott rejtőzik a nap... A reggel hidege és a postás mogorvasága lassanként a didergő diákra is áterjedt. Fásultan nézte a tájat, várta a napot, hogy meleget árásszon, és csak arra gondolt, milyen borzasztó lehet a szegény fáknak és fűveknek végigszenvedni a hideg éjszakákat. Álmosan kelt fel a nap, az idő homályos, ködös, hideg maradt. A fák csúcsát nem aranyozta be a felkelő nap, mint írni szokták, sugarai nem áradtak szét a földön, s a madarak lahkadt röpkésében nyoma sem volt az örömmek. Az éjszakai hideg napfelkelte után is változatlan maradt...” (313).¹²

Az explicit utalás az írásmódra: „mint írni szokták” – megerősíti a metapoetikus olvasatot és az olvasási módokhoz is kapcsolódó

11 «Я совсем замерз. Ночи в сентябре холодные, а стоит только взойти солнцу, и холода как не бывало» (338).

12 «Месяц побледнел и слился с мутным, серым небом, облако всё стало желто, звезды потухли, но восток всё ещё был холоден, такого же цвета, как и всё небо, так что не верилось, что за ним пряталось солнце... Холод утра и угрюмость почтальона сообщились мало-помалу и озябшему студенту. Он апатично глядел на природу, ждал солнечного тепла и думал только о том, как, должно быть, жутко и противно бедным деревьям и траве переживать холодные ночи. Солнце взошло мутное, заспанное и холодное. Верхушки деревьев не золотились от восходящего солнца, как пишут обыкновенно, лучи не ползли по земле, и в полете сонных птиц не заметно было радости. Каков был холод ночью, таким он остался и при солнце...» (338).

értelmezést. A postás és a diák is kissé mechanikusan jár el, amikor saját koncepciójuk alapján az utat kizárólagosan eseménytelenségnek vagy eseménynek akarják értelmezni. Az olvasó a diákhoz hasonlít, az esemény elvárásával kezdi olvasni az elbeszélést, és látszólag történik is valami – a zökkenő –, ennek azonban nem lesz következménye ezen a szinten, nem történik olyan változás, mely megfelelné az eseményesség kritériumainak. A zökkenő a regényes esemény paródiája lesz ebben az elbeszélésben.

Azesemény, a «событие» Bahtyin szerint az élet értelmezésének formája. Az út pedig olyan hely a regényben, ahol találkozásnak, eseménynek kell történnie – ez a kronotoposz kifejezetten alkalmas a véletlen események ábrázolására (БАХТИН 1975: 392). De az a ciklikus idő és tér, melyben a postás minden nap megteszi az utat oda-vissza, inkább a vidéki kisváros kronotoposzára jellemző. A klasszikus vidéki kisvárosban minden ismétlődik, nem történik esemény, megáll az idő, következésképpen ez a fajta idő-tér nem szolgálhat a regény alapjául.¹³

A postakocsi és a diák világképének zökkenéséhez hasonlóan egy bizonyos ponton az olvasót is kizökkenti megszokásaiból a szöveg. Matthias Freise modelljében a csehovi hős és az olvasó útja között párhuzam, metaekvivalens viszony rajzolódik ki (ФРЕЙЗЕ 2012: 260–262); ez a viszony a *Postában* explicitté válik. Freise a csehovi hős útját a következőképp rekonstruálja: éli a maga hétköznapi életét, mely egy adott pillanatban elveszti értelmét, ekkor a hős egyszer csak szembe kerül élete jelentéktelenségével (ничтожность). Ez a szembesülés minden további cselekvést értelmetlenné tesz, a hős a végtelenbe fordítja tekintetét, ahol váratlanul látomás jelenik meg neki, valamiféle értelem (смысл), ami illúziónak bizonyul, de ez szükséges illúzió (nem hitelteleníti

13 «Время здесь бессобытийно и потому кажется почти остановившимся. Здесь не происходят ни «встречи», ни «разлуки». [...] Поэтому оно не может быть основным временем романа» (БАХТИН 1975: 396).

a hőst). Az olvasónak is hasonló utat kell bejárnia, mint a hősnak: először a felszínen, a tematikus szinten próbálja megközelíteni a szöveget, itt azonban hiányba ütközik – ez az ütközés a tematikus-ról a szerkezeti szintre irányítja a figyelmét, ahol feltárulnak a művészi fogások (pl. véletlenszerűség, eseménytelenség, ekvivalenciák) – de a művészi fogások rendszere önmagában még nem vezet jelentéshez (ФРЕЙЗЕ 2012: 6; 267).¹⁴ Sőt, Freise szerint a csehovi fogások akadályozzák is az értelmezést, megsemmisítik a jelentést. Freise az «у-ничто-жать» igét az egzisztencializmus fogalmaként pozitívan érti, hiszen az új gondolat a semmiből tud megszületni, de ezt a semmit létre kell hozni (ФРЕЙЗЕ 2012: 20).¹⁵

A *Postában* az utazás során történik is valami meg nem is, az eseménytelenség és az eseményesség elvárása sem teljesül – csalódott a postás, a diák és a tematikus szinten az olvasó is. De az illúzióvesztés önmagában még nem tartalmaz, a figyelem a szerkezeti szintre irányul, az olvasó itt kezd értelmet, azaz eseményt keresni. Eseménynek ezen a szinten a diák nézőpontjának változása értékelhető – látásmódja új horizontot kap az eseménytelenség és az eseményesség együttes megélése által. Ezzel párhuzamosan az olvasó horizontja is tágul, amikor szembesül azzal, hogy szokványos értelmezési módszerei – pl. a

14 «Тематически ориентированное чтение натывается на дефицит реалистической мотивации, что заставляет читателя искать эстетическую мотивировку, т.е. смысловые структуры, осознаваемые только при анализе семантических эквивалентностей внутри текста. Это приводит к осознанию абсолютной случайности фиктивного мира и стимулирует поиск смысла-носителя которого является эстетический объект» (ФРЕЙЗЕ 2012: 6).

15 «Прообразом такого постоянного, универсального уничтожения устоявшегося бытового смысла может служить миф о Сизифе. В подобном отрицании обыденного смысла, разрушения опыта житейского чтения в механике приемов возникает предчувствие смысла как импульса создания нового смысла, при котором, по Хайдеггеру, из уничтожения человеческого быта рождаются экзистенциальные приметы бытия. У-ничто-жение быта – это ключевая предпосылка настоящего смысла» (ФРЕЙЗЕ 2012: 20).

regényes kronotoposz, az eseményesség keresése, az ekvivalenciák – nem működnek. Az olvasó így képes meglátni azt, amit eddig a meglévő tudása eltakart.¹⁶

Egészen más jelentőségű így az elbeszélés záróképe, melyet most a diák új látásmódjának próbájaként értelmezhetünk. Romantikus ábránd és szentimentalizmus nélkül figyeli a hajnali állomást, éppen ennek képében nyílik meg előtte a valóság: „A postavonat még nem érkezett meg. A mellékvágányon hosszú tehervonat állt; a szeneskocsin a mozdonyvezető és a segédje, akiknek nedves volt az arcuk a harmattól, piszkos bádoggannából teát ittak. A vagonok, a peron, a padok – minden nyirkos volt és hideg” (313).¹⁷ Üresen áll itt a valóság, de a lehetőség most már adott, hogy jelentés szülessen az üres helyen.

16 „A képzelőtevékenység megnehezítése elidegeníti az olvasót saját szokványos nézőpontjaitól, s így azt is elképzelheti, amit szokványos beállítottságainak meghatározottsága talán elképzelhetetlennek tüntetett fel” (ISER 1996: 258).

17 «Почтовый поезд еще не приходил. На запасном пути стоял длинный товарный поезд; на тендере машинист и его помощник с лицами, влажными от росы, пили из грязного жестяного чайника чай. Вагоны, платформа, вагоны – всё было мокро и холодно» (339).

IRODALOM

CSEHOV 2005 = CSEHOV A. P. *A posta* (Ford.: Devecseriné Guthi E.). In: *Uő. Unalmas történet. Elbeszélések 1887–1891* (Szerk. Goretity J.). Osiris, Budapest, 2005. 309–313.

ISER 1996 = ISER W. *Az olvasás aktusa. Az esztétikai hatás elmélete*. In: *Testes könyv I.* (Szerk.: Kiss A. A., Kovács S. s.k., Odorics F.) Ictus és JATE Irodalomelméleti csoport, Szeged, 1996. 241–264.

БАХТИН = БАХТИН М. М. *Формы времени и хронотопа в романе. Заключительные замечания* // *Вопросы литературы и эстетики*. Худ. лит., М., 1975. 391–407.

ЛОТМАН = ЛОТМАН Ю. М. *Структура художественного текста* // *Об искусстве*. «Искусство – СПб», СПб., 1998. 14–285.

МИХАЙЛОВСКИЙ 1892 = МИХАЙЛОВСКИЙ Н. К. *Об отцах и детях и о г-не Чехове*. http://az.lib.ru/m/mihajlowskij_n_k/text_0100.shtml (2015. 07. 27.)

ФРЕЙЗЕ 2012 = ФРЕЙЗЕ М. *Проза Антона Чехова*. ФЛИНТА, Наука, М., 2012.

ЦИЛЕВИЧ 1976 = ЦИЛЕВИЧ Л. М. *Сюжет чеховского рассказа*. «ЗВАЙГЗНЕ», Рига, 1976.

ЧЕХОВ 1976 = ЧЕХОВ А. П. *Почта* // *Полное собрание сочинений и писем в 30 томах*. Наука, М., 1976. Т. 6, [Рассказы], 1887. 334–339.

ШМИД 1998 = ШМИД В. *О проблематичном событии в прозе Чехова* // *Проза как поэзия*. Пушкин, Достоевский, Чехов, авангард. ИНАПРЕСС, СПб., 1998.